

■ SZÖVEGÉRTÉSI FELADATSOROK

■ 1. Wölfflin: *Reneszánsz és barokk*

(részlet)

Különböző korszakok különböző művészetet hoznak létre, a kor jellemző vonásai a nép jellemző vonásaival ötvöződnek. Mielőtt még sajátos értelemben vett nemzeti stílusról beszélünk, azt kell megállapítanunk, milyen mértékben tartalmazza valamely stílus ezeket az alapvető vonásokat. Képein bármennyire uralkodik is Rubens a tájon, és bármennyi erő koncentrálódik is műveiben, a római barokk sajátos kultúráramlata erőteljesen meghatározza stílusát, és az ő művei arra készítetnek, hogy fogalmat alkossunk arról, amit korstílusnak kell neveznünk.

Legkönnyebben Olaszországban alkothatunk fogalmat erről, mert itt a fejlődés a külső hatásoktól függetlenül ment végbe, és az olasz népi karakter alapsajátságai minden fázisban egyformán felismerhetők. Az a stílusváltozás, ami a reneszánsztól a barokkhoz vezet, valóságos iskolapéldája annak, miképpen hozza létre az új korszallem a maga új formáit. Itt azután járt utakra bukkanunk. Mi sem áll a művészettörténethez közelebb, mint hogy stílus- és kultúrkorszakokat párhuzamba állítson. Az érett reneszánsz oszlopai és boltívei ugyanolyan beszédesen fejezik ki a kor szellemét, akár Raffaello alakjai, s egy barokk épület nem érzékelteti kevésbé az események megváltozását, mint ha Guido Reni szélesen ívelő mozdulatait a Sixtus-Madonna nemes méltóságával és nagyságával vetjük egybe.

Legyen szabad most az egyszer az építészet kérdésre szorítkoznunk. Az olasz reneszánsz központi problémája a tökéletes arányok fogalma. Ez a kor nemcsak az emberi alak, hanem az épület megkomponálása terén is önmagában harmonikus, tökéletes egész kialakítására törekedett. Minden formát zárt egységgé képezve, szabadon kapcsolták egymáshoz ezeket az önállóan lélegző részeket. Az oszlopok, a falsík egy sávja, a belső tér egy része, éppúgy mint e tér egésze s az épület tömegei együttesen – mind-mind olyan alakzatok, amelyek egy önmagának elegendő lét érzését keltik az emberekben, mert bár túlnőnek az emberi arányokon, a képzelet számára mégis elérhetőek. Kimondhatatlan örömmel tölti el az embert ez a művészet azáltal, hogy olyan emelkedett, szabad lét képét nyújtja, amelynek önmaga is részese lehet.

A barokk ugyanezt a formarendet alkalmazza, de már nem a tökéletesség és teljesség impresszióját sugározza, hanem a mozgalmas, születőben levő formákét, nem egy körülhatárolt, megfogható világ képét adja, hanem egy határtalan és monumentális világét. A szép arányok eszménye elenyészik, most már nem a lét, hanem a történés áll az érdeklődés középpontjában. A tömegek, ezek a súlyos, s csak elmosódottan tagolt tömegek mozgásba lendülnek. Az építészet már nem az az elemekre tagolódó művészet többé, ami a reneszánsz építésze volt; a nemrég még a maximális szabadság érzését keltő, világosan tagolt épülettést helyébe olyan épület lép, amelynek egymáshoz zsúfolódó részei elvesztették igazi önállóságukat.

A fenti elemzés minden bizonnyal nem kimerítő, de elegendő lehet ahhoz, hogy megmutassuk, milyen módon válik egy stílus korának kifejezőjévé. Új életeszmény ölt testet az olasz barokk művészetében, s habár az építészetet helyeztük előtérbe, mint ennek az eszménynek legjellegzetesebb megtestesülését, a korabeli festők és szobrászok a maguk nyelvén ugyanezt fejezik ki, és ha valaki ennek a stílusváltozásnak pszichológiai alapmotívumait akarja megfogalmazni, valószínűleg hamarabb bukkan itt a döntő szóra, mint az építészeknél. Az egyén viszonya a világhoz megváltozott, új érzelmi rétegek törnek fel, a lélek a monumentális, a végtelen fenségében keres feloldódást. „Mozgás és szenvedély minden áron” – így foglalja össze legtömörebben Cicerone e művészet karakterisztikumát. [...]

Minden művész talál a maga számára olyan „optikai” lehetőségeket, amelyekhez munkája közben kötődni fog. Nem minden lehetséges minden korban. Magának a látásnak is megvan a története, és ezeknek az „optikai rétegeknek” a feltárása voltaképpen a művészettörténet legalapvetőbb feladata.

Kíséreljük meg példákkal megvilágítani a dolgot. Talán nem akad még két művész, akik – bár kortársak voltak – temperamentum dolgában annyira eltértek volna egymástól, mint Bernini, az olasz barokk mestere és Terborch, a holland festő. S amennyire összehasonlíthatatlanok, mint emberek, ugyanolyan összehasonlíthatatlanok műveik is. Bernini viharosan mozgalmas alakjai senkit sem fognak Terborch csendes, finom képecskéire emlékeztetni. És mégis: ha valaki e két mester rajzait próbálná egybevetni s a kivitelezés általános jellegét állítaná párhuzamba, fel kellene ismernie, hogy a két rajz alapvető rokonságot árul el. Mindkét esetben a foltokban látó művész szemlélete uralkodik a lineáris látásmóddal szemben, vagyis az a szemléletmód, amelyet festőinek nevezünk, s amely éppen a XVII. század művészetének egyik legfőbb megkülönböztető jegye a XVI. századéval szemben. Itt tehát olyan látásmóddal találkozunk, amely a legkülönbözőbb mestereket jellemezheti, mert szemléletmódot nem kötelez semmiféle határozott kifejezőmódra. Kétségtelen, hogy egy olyan művésznak, mint Bernini, szüksége volt a festői stílusra ahhoz, hogy elmondhassa azt, amit el akart mondani, és valóban abszurd a kérdés: hogyan fejezte volna ki magát Bernini a XVI. század lineáris stílusában. De nyilvánvalóan egészen más fogalmi ellentétéről van szó itt, mint ha például a barokk tömegábrázolás mozgalmasságáról beszélünk az érett reneszánsz nyugalmaival és tartózkodásával szemben. A nagyobb vagy kisebb mozgalmasság olyan kifejező mozzanatokat jelent, amelyek egységes mértékkel mérhetők: a festői és lineáris szemlélet azonban két különböző nyelvet jelent, amelyen minden elmondható, még ha a két nyelv ereje más-más hangsúllyal nyilatkozik is meg, és különböző irányból közeledik is a látható világ felé. [...]

Az egymás után következő korszakokat a kora reneszánsz, az érett reneszánsz és a barokk elnevezéssel illetjük, olyan elnevezésekkel, amelyek keveset mondanak, és szükségképpen félreértésekhez vezetnek aszerint, hogy déli vagy északi vonatkozásban alkalmazzuk-e, ez a megkülönböztetés azonban mégis alig mellőzhető. Sajnálatos módon itt még a bimbózás, virágzás és hervadás közismert képi analógiája is megtévesztő mellékszerepet kapott. Mert ha a XV. és XVI. század között valóban minőségi különbség van is, hiszen a XV. századnak lassan, fokról fokra kellett kidolgoznia a művészi hatásnak azokat az eszközeit, amelyekkel a XVI. század szabadon rendelkezik, a cinquecento (klasszikus) művészete és a seicento (barokk) művészete értékét tekintve teljesen egyenrangú. A klasszikus szó itt nem jelent értékítéletet, hiszen a barokknak is van klasszicitása. A barokk nem jelent sem hanyatlást, sem emelkedést a klasszikus művészethez képest, hanem lényegében más művészetet. Az újkor európai kultúrájának fejlődését nem ábrázolhatjuk egyszerű görbével, amely felfelé futva eléri a csúcspontot, és azután lefelé halad – éspedig azért nem, mert két csúcspontja van. S bármelyik fénykorral rokonszenvezzünk is, mindenképp tisztában kell lennünk azzal, hogy ítéletünk éppolyan önkényes, mint amikor azt mondjuk, hogy a rózsátó virágzásakor éli fénykorát, és az almafa a gyümölcsstermés idején.

Egyszerűség kedvéért szabadabban kell felfognunk a korszakhatárokat, s a XVI. és XVII. századot stiláris szempontból egységes periódusokként kell kezelnünk, annak ellenére, hogy művészi termésük voltaképpen nem homogén, és a seicento fiziognómiájának alapvonásai már jóval 1600 előtt kialakulóban voltak, amint hogy másrészt még jó ideig meghatározzák a XVIII. század jellegét is. Ámde célunk az, hogy típust típussal, kézzel kézzel hasonlítsunk össze. A szó szoros értelmében persze a „kész” fogalmával nem találkozunk, hiszen minden történelmi jelenség a szüntelen változás törvényszerűségének van alávetve; de el kell szánunk magunkat, hogy a különbségeket bizonyos termékeny pontokon megragadva, kontrasztokként állítsuk szembe egymással, máskülönben alaktalanul perog el az ujjaink között a fejlődés egész története.

Ha nem tévedünk, a fejlődés folyamatát – ideiglenes formulázással – a következő öt fogalomparra vezethetjük vissza: a fejlődés útja a linearitástól a festői felé; a síkszerűtől a mélységi felé, a zárt formától a nyitott forma felé, a sokszertől az egységes felé; az abszolút és relatív világosság.

Szövegértési feladatsor

**Olvasd el figyelmesen a fenti szöveget, és ennek alapján válaszolj a következő kérdésekre!
(40 pont)**

- 2** 1. Milyen két tényező határozza meg a szerző szerint a különböző időszakok művészetét? Nevezd meg a két tényezőt!

.....
.....

- 4** 2. Miért az itáliai művészetet választotta Wölfflin a korstílus jellemzőinek vizsgálatához? Két kifejtett érvet említs!

.....
.....
.....
.....
.....

- 3** 3. Melyik századot jelentik az alábbi olasz kifejezések? Írd a kifejezések mellé a megfelelő századot!

1 a) cinquecento:

1 b) seicento:

1 c) quattrocento:

- 3** 4. Keresd ki a szövegből a személyneveket, és írd be őket az alábbi táblázatba!

reneszánsz	barokk

- 8** 5. Hasonlítsd össze a reneszánsz és a barokk építészet sajátosságait az alábbi szempontok szerint!

szempont	reneszánsz	barokk
A megjelenített világ által keltett benyomás		
Az épületegyüttes részeinek viszonya		
A formák egymáshoz rendelése		
Az érdeklődés középpontjában áll		

6. Milyenek minősíti a szerző a kora reneszánsz, az érett reneszánsz és a barokk művészi értékét, illetve a korszakokhoz kapcsolódó képi analógiát? 4

a) A képi analógia: 1

b) A képi analógia megítélése: 1

c) A korszakok értékelése: 2

Kora reneszánsz – érett reneszánsz:

Érett reneszánsz – barokk:

7. Add meg a *festői* szó köznapi jelentését, és magyarázd meg – 3 sajátossággal – a szövegben használatos fogalomként! 4

Festői (köznapi jelentés):

Festői (szövegbeli fogalom):

8. Igaz vagy hamis az állítás? A megállapítások mellé írd az I vagy H betűt! 6

a) A barokk hanyatlást jelent a reneszánszhoz képest. 1

b) Wölfflin csak itáliai művészeket említ a szövegben. 1

c) Bernini lineárisan festett. 1

d) A művészet fejlődését nem ábrázolhatjuk felfelé és lefelé haladó görbével. 1

e) A művészet területén minden korban minden lehetséges. 1

f) A relatív világosság a barokk jellemzője. 1

9. Másold ki a bekezdésnyitó mondatok közül az alábbiakat! 2

a) egyszerű mondat; a mondatrészek egymásutánja: 1

állítmány – eszközhatározó – tárgy – tárgy

A keresett mondat:

b) összetett mondat, a tagmondatok viszonya: 1

1–2 = ellentétes mellérendelés; 2–3 = állandó határozói alárendelés; 3–4 = tárgyi alárendelés

A keresett mondat:

4

10. Írj ki egy-egy példát az alábbi mondatból a kért hangjelenségekre!

S bármelyik fénykorral rokonszenvezzünk is, mindenképp tisztában kell lennünk azzal, hogy ítéletünk éppolyan önkényes, mint amikor azt mondjuk, hogy a rózsatő virágzásakor éli fénykorát, és az almafa a gyümölcsstermés idején.

Összeolvadás:

Teljes hasonulás:

Zöngésség szerinti részleges hasonulás:

Rövidülés:

Összpontszám **40**

■ 2. *Durant: Voltaire és Rousseau*

(részlet)

Voltaire annyira belékeveredett az egyházi zsarnokság ellen vívott küzdelembe, hogy életének utolsó évtizedeiben csaknem vissza kellett vonulnia a politikai korrupció és elnyomatás ellen vívott harctól. „A politika nem az én dolgom: mindig arra szorítkoztam, hogy csekély tehetségem szerint kevésbé bolonddá és tisztességesebbé tegyem az embereket.” Tudta, hogy mily bonyolult dologgá válhatik a politikai filozófia, s fokról fokra ejtette el azt, amiben régebben bizonyos volt. „Unom azokat az embereket, akik padlásszobáikból államokat kormányoznak”; „ezeket a törvényhozókat, akik ívenként két fillérért kormányozzák a világot, feleségüket vagy házuk népét nem tudják irányítani, de nagy gyönyörűségük telik abban, hogy a világegyetemet szabályozzák.” Lehetetlen ezeket a kérdéseket egyszerű és általános formulákkal elintézni, vagy úgy, hogy két részre osztjuk az egész világot: az egyik oldalon csupa örült és gazember van, a másikon mi magunk. „Az igazság nem viseli egy párt nevét”; s ezt írja Vauvenargues-nak: „Az olyan embernek, mint ön, kötelessége, hogy hajoljon az egyik oldal felé, de ne zárja ki a másikat.”

Gazdag ember létére a konzervativizmus felé hajlik, éppen úgy, mint ahogy az éhes ember kénytelen a változást kívánni. Orvosszere a tulajdon kiterjesztése: a tulajdon egyéniséget és büszkeséget ad. „A tulajdon szelleme megkettőzi az ember erejét. Bizonyos, hogy egy birtok tulajdonosa jobban fogja művelni a maga örökét, mint a másét.” A kormányforma kérdése miatt nem hajlandó izgatni magát. Elméletben jobban kedveli a köztársaságot, de ismeri a gyöngéit: lehetővé teszi a pártokat, amelyek – ha nem is okoznak polgárháborút – végül lerombolják a nemzeti egységet; csak kis államoknak való, amelyeket véd a földrajzi helyzet, s amelyeket még nem rontott meg s nem szaggatott részekre a vagyon; általában „az emberek ritkán érdemlik meg, hogy önmagukat kormányozzák”. A köztársaság legjobb esetben is átmeneti állapot; ez az első formája a társadalomnak, s a családok egyesüléséből keletkezik; az amerikai indiánok törzsköztársaságokban éltek, s Afrika tele van ilyen demokráciákkal. De a közgazdasági állapot differenciálódása véget vet ezeknek az egyenlőségre alapított kormányzatoknak; márpedig a differenciálódás elkerülhetetlen kísérője a fejlődésnek. Azt kérdezi: „Mi jobb: a monarchia vagy a köztársaság?” – s ezt feleli: „Négyezer esztendeig hánytorgatták ezt a kérdést. Kérdezd a népet – az demokráciát kíván. Monarchiát csak az uralkodók akarnak. Hogyan lehetséges tehát, hogy majdnem az egész földet uralkodók kormányozzák? Kérdezd a patkányokat, akik azt indítványozták, hogy csengőt kell akasztani a macska nyakába.” De amikor egy levelezője azt bizonygatja, hogy a monarchia a legjobb kormányforma, így felel neki: „Igen, föltéve, ha Marcus Aurelius az uralkodó; mert máskülönben a szegény embernek mindegy, hogy egy oroszlán vagy száz patkány falja föl.”

Hasonlóképpen csaknem teljesen közömbös a nemzetiség iránt is, mint afféle sokat utazott ember; alig van benne hazafiság a szó megszokott értelmében. A hazafiság szerinte rendesen azt jelenti, hogy az ember minden országot gyűlöl a magáén kívül. Ha valaki azt kívánja, hogy saját hazája virágozzék, de nem a többi hazák rovására, akkor értelmes hazafi és az egész világ polgára egyszerre. Mint „jó európai”, dicséri Anglia irodalmát s Poroszország királyát, miközben Franciaország háborút visel Angliával és Poroszországgal. Amíg a nemzetek háborúskodnak – mondja –, addig körülbelül mindegy, hogy melyiket választjuk.

Mert a háborút minden egyébnél jobban gyűlöli. „A háború a legnagyobb valamennyi bűn között; még sincs támadó, aki bűnét ne kendőzné az igazság ürügyével.” „Ölni nem szabad; tehát minden gyilkos büntetésben részesül, hacsak nem gyilkol nagy tömegekben, trombitaharsogás mellett.” Van egy szörnyű „általános elmélkedés az emberről”, a *Filozófiai szótár* „Ember” cikkének végén: „Húsz évre van szükség, hogy az ember kikerülhessen a növény állapotából, amelyben az anyja méhében leledzik, s az állat állapotából, amelyben gyermekkorában élt, abba az állapotba, amelyben már érezni lehet az ész érettségét. Harminc évszázad kell ahhoz, hogy testi alkatának

egy kis részét föl lehessen fedezni. Egy örökkévalóság kellene ahhoz, hogy valamit megtudjunk a lelkéről. De egyetlen pillanat elegendő, hogy megöljük.”

Forradalomra gondol tehát mint orvoslásra? Nem. Mert először is nem bízik a népben: „Ha a nép okoskodni kezd, minden el van veszve.” A nagy többség mindig túlságos buzgón igyekszik fölfogni az igazságot, amíg végre a változás az igazságot tévedéssé nem teszi; a tömegek szellemi története csak egyik mítosznak a másikkal való helyettesítése. „Ha egy régi tévedés már megállapodott, a politika úgy használja fel, mint egy jó falatot, amelyet a nép a szájába dugott, amíg más babona nem kerül sorra, hogy ezt az előbbit lerombolja, s a politika ezt a második tévedést éppen úgy használja fel, mint az elsőt.” Meg aztán: „az egyenlőtlenség már bele van írva a társadalom alkatába, s aligha lehet kitörölni onnan, amíg az ember ember, s az élet küzdelem.” „Akik azt állítják, hogy minden ember egyenlő, a legnagyobb igazságot mondják, ha úgy értik, hogy minden embernek egyenlő joga van a szabadságra, javainak birtoklására és a törvénynek oltalmára. Ámde az egyenlőség a legtermészetesebb s a legvalószínűtlenebb dolog a világon: természetes, amikor jogokra van korlátozva, természetellenes, amikor javakat és hatalmat egy színvonalra akar állítani.” „Nem lehet minden polgár egyformán erős; de lehet mind egyformán szabad; ez az, amit az angolok elértek [...] szabadnak lenni annyi, mint csak a törvénynek lenni alárendelve.” Ez volt a jelszava a liberálisoknak, Turgot-nak, Condorcet-nek, Mirabeau-nak és Voltaire többi követőinek, akik remélték, hogy békés forradalmat csinálhatnak; ez azonban nem elégítette ki egészen az elnyomottakat, akik nem annyira szabadságot kívántak, mint egyenlőséget – egyenlőséget, akár a szabadság rovására is.

Rousseau, a közember szócsöve, aki érzékeny volt a lépten-nyomon elébe meredő osztálykülönbségek iránt, egyenlősítést követelt; s amikor a forradalom az ő követőinek, Marat-nak és Robespierre-nek kezébe került, el is jött az egyenlőség ideje, s a szabadságot leguillotinozták.

Voltaire kételkedett abban, hogy emberi törvényhozók Utópiákat formálhatnának, vadonatúj világot teremtve képzeletükből. A társadalom nem logikai szillogizmus, hanem időbeli fejlődés, s ha a múltat kidobjuk az ajtón, visszatér az ablakon. A probléma az, hogy mutassuk meg pontosan: milyen változásokkal csökkenthetjük a nyomort és igaztalanságot abban a világban, amelyben valósággal élünk. [...]

Voltaire is örült, amikor Turgot hatalomra került, s ezt írta: „Nyakig vagyunk az aranykorban!” Most elkövetkeznek azok a reformok, amelyekért ő lándzsát tört: esküdtszék, a papi tized eltörlése, a szegények fölmentése minden adó alól stb. És megírta ezt a híres levelet: „Mindaz, amit látok, mintha szétszórná a magvait annak a forradalomnak, amely egy napon okvetlenül elkövetkezik, de amelyet nekem nem lesz szerencsém meglátni. A francia mindig későn jut mindenhez, de végül mégis hozzájut. A világosság annyira terjed egyik szomszédtól a másikig, hogy az első alkalommal ragyogva fog kitörni, akkor aztán ritka felfordulás lesz! Boldogok a fiatalok; szép dolgokat fognak megérni.”

De azért nem látta egészen tisztán, hogy mi történik körülötte; s egy pillanatra sem tette föl, hogy ebben a „ragyogó kitörésben” egész Franciaország lelkesen fogja elfogadni annak a furcsa Jean-Jacques Rousseau-nak a filozófiáját, aki Genfből és Párizsból izgatta a világot érzelmes regényekkel és forradalmi röpiratokkal. Franciaország komplex lelke mintha megoszlott volna e két férfiú közt, akik oly különbözők voltak, s mégis annyira franciák. [...]

Most Voltaire mellett megjelent Rousseau: csupa tűz és fantázia, olyan ember, akinek nemes és józan látomásai vannak, bálvány a *bourgeoise-gentile-femme-nak*; aki Pascal módjára azt hirdeti, hogy a szívnek megvannak a maga érvei, amiket a fej sohasem érthet meg.

Ebben a két emberben ismét látjuk az örök szakadékot az értelem és ösztön között. Voltaire mindig hitt az észben: „Szóval és tollal felvilágosodottabbá és jobbá tehetjük az embert.” Rousseau nemigen hitt az észben; tetteket kívánt; a forradalom kockázatai nem rémítették meg; bízott a testvériség érzésében, hogy az újra egyesíteni fogja a társadalom elemeit, amelyeket szétszórta a zűrzavar s a régi szokások kiirtása. Távolsuk el a törvényeket, s az emberek közt az egyenlőség és igazság fog uralkodni. Amikor megküldte Voltaire-nek *Értekezését az egyenlőtlenség eredetéről*, amelyben a civilizáció, irodalom és tudomány ellen érvelt, s hirdette a vadak és az állatok

természetes állapotához való visszatérést, Voltaire ezt felelte: „Megkaptam, uram, az emberi faj ellen írott új könyvét, s nagyon köszönöm [...] soha senki sem próbált ilyen elmésen állattá változtatni bennünket; könyvének olvasása közben az embernek kedve kerekedik, hogy négykézláb járjon. De mert erről a szokásról már körülbelül hatvan esztendeje letettem, érzem, hogy sajnós, lehetetlen visszatérnem hozzá.” Bosszankodva látta, hogy Rousseau a *Társadalmi szerződés*ben még mindig szenvedélyesen lelkesedik a vad állapotért: „Ó, uram – írja M. Bordesnak –, láthatja, hogy Jean Jacques úgy hasonlít egy filozófushoz, mint a majom az emberhez.” [...] De azért támadja a svájci hatóságokat, amelyek megégették a könyvet; ragaszkodik híres elvéhez: „Egy szóval sem értek egyet abból, amit mond, de mindhalálig védem a jogát, hogy elmondhassa.” S amikor Rousseau menekült rengeteg ellensége elől, Voltaire szívélyes meghívást küldött neki, hogy lakjék nála Les Délices-ben. Micsoda látvány lett volna!

Voltaire meg volt győződve, hogy a civilizációnak ez az egész vádolása gyerekes ostobaság; hogy az embernek összehasonlíthatatlanul jobb dolga van civilizált, mint vad állapotban; felvilágosítja Rousseau-t, hogy az ember természeténél fogva ragadozó állat, s hogy a civilizált társadalom ennek a vadállatnak megláncolását, brutalitásának enyhítését s az értelem és a velejáró örömök fejlődésének lehetőségét jelenti a társadalmi rend segítségével. Elismeri, hogy a dolgok rosszul állnak: „az olyan kormányzat, amelyben az emberek bizonyos osztálya így szólhat: – Fizessenek adót azok, akik dolgoznak; mi nem fizetünk, mert nem dolgozunk – nem különb a hottentották kormányzatánál.” [...]

Itt van a régi *circulus vitiosus*; az ember formálja az intézményeket, az intézmények formálják az embert; hol törhet rést a változás ezen a gyűrűn? Voltaire és a liberálisok azt gondolták, hogy az értelem áttörheti a gyűrűt lassan és békésen az emberek nevelésével és megváltoztatásával; Rousseau és a radikálisok úgy érezték, hogy a gyűrűt csak ösztönös és szenvedélyes cselekvés törheti át, amely lerombolja a régi intézményeket, s a szív diktálása szerint újakat épít, amelyeken belül szabadság, egyenlőség és testvériség fog uralkodni. Az igazság talán ott lebegett a kettéoszlott tábor fölött: a régik az ösztönnek kell lerombolnia, de az újat csak az értelem építheti fel. Bizonyos, hogy a reakció magvai termékenyen szunnyadtak Rousseau radikalizmusában: mert az ösztön és az érzelem végeredményben hívek maradnak az ősi múlthoz, amelyből származnak, s amelynek sztereotip alkalmazásai: a forradalom katarzisa után a szív szükségletei visszahívják a természetfölötti vallást, s a megszokottság és béke „régii jó napjait”.

Szövegértési feladatsor

Olvasd el figyelmesen a fenti szöveget, és ennek alapján válaszolj a következő kérdésekre!
(40 pont)

- 4
1. Írd ki az esszéreszletből azokat a személyneveket, amelyek Voltaire-hez, illetve Rousseau-hoz köthetők, velük kapcsolatban említi őket a szerző!

Voltaire kapcsán említett személyek:

.....

Rousseau kapcsán említett személyek:

.....

- 3
2. Melyik Voltaire-, illetve Rousseau-művet idézi címmel is a szerző? Írd be a művek címét a táblázatba!

	A mű címe
Voltaire	
Rousseau	

- 2
3. Kinek a nevéhez fűződik az az eszmefuttatás, amelyik a vélemény- és szólásszabadság jogát szállóigeszerűen fejezi ki? Másold ki a szövegből a gondolatot!

Az idézet szerzőjének neve:

Az idézet:

.....

- 2
4. Melyik az a két alapelv, amelyik elválasztja egymástól a két filozófust a szerző szerint? Nevezd meg őket!

Voltaire:

Rousseau:

- 4
5. Mi a véleménye a két francia filozófusnak a kultúráról és a civilizációról? Legalább két-két tartalmi elemet említs!

Voltaire:

.....

Rousseau:

.....

6. Milyen felfogást vall Voltaire és Rousseau – a későbbi francia forradalom hármasszaváról – a szabadságról, az egyenlőségről és a testvériségről? Véleményedre indokold!

A szabadság

Voltaire véleménye:

.....

Rousseau véleménye:

.....

Az egyenlőség

Voltaire véleménye:

.....

Rousseau véleménye:

.....

A testvériség

Voltaire véleménye:

.....

Rousseau véleménye:

.....

7. Mi a véleménye Voltaire-nek a pártpolitikáról? Három érdemi elemet említs!

.....

.....

.....

8. Voltaire az ember fejlődését és értékelésének lehetőségét különböző időpontokhoz, időszakokhoz köti. A legrövidebb időtartamtól haladva a leghosszabb ideig tartóig mutasd be, mi történik, történhet az emberrel!

Az időszak megnevezése	Az emberrel való történés, változás

3

9. Voltaire 1778-ban halt meg. A szöveg alapján indokold, mikor, melyik évtizedekben olvashatta Rousseau idézett műveit!

Az évtized(ek):

Az indoklás:

.....

.....

.....

.....

2

10. Voltaire milyen párhuzammal utasítja el Rousseau felfogását a természetes állapotokhoz való visszatérésre?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3

11. Írj ki egy-egy példát az alábbi szövegrészletből a hangrendi jelenségekre!

... meg volt győződve, hogy a civilizációnak ez az egész vádolása gyerekes ostobaság ...

Magas hangrendű szó	
Mély hangrendű szó	
Vegyes hangrendű szó	

Összpontszám **40**

■ 3. Bessenyei György röpirataiból

Magyarország

(részletek)

Valljuk be, hogy nagyon megszükkültünk a magyarságba, melynek ugyan bőségébe soha nem voltunk. Csudálkozom nagy nemzetünkön, hogy ő, ki különben minden tulajdonainak fenntartásába oly nemes, nagy és állhatatos indulattal viseltetik, a maga anyanyelvét felejteti láttatik; olyan világba pedig, melybe minden haza önnön nyelvét emeli, azon tanul, azon perel, kereskedik, társalkodik és gazdálkodik.

Olyan szánakozásra s egyszersmind köpedelemre való csekélységgel kicsinyítik némelyek magokat, hogy magyarul nem lehet, mondják, jól írni, okoskodni, mivel sem ereje, sem elégsége nincsen a nyelvnek, melyekkel a tudományok szépségeket elől nem lehetne adni. Olybá venném, ha mondanád egy nagy hegynek, mely aranykövel tele volna, hogy semmit nem ér, mivel nincs nagy bánya és bányász benne. Mit tehet arról a drága hegy, ha kincseit belőle nem szedik; mit tehet róla a magyar nyelv is, ha fiait őtet sem ékesíteni, sem nagyítani nem akarják. Egy nyelv sem származott a föld golyóbisán tökéletes erőbe; de azért mégis sok van már erős és mély közöttük. Ha az anglusok soha nem kezdettek volna nyelveken írni, azon okból, hogy gyenge, nem volna most sem fényes, sem oly mély, melyhez egy nyelv sem hasonlíthat már e részbe, noha gyengébb volt sokkal, mint most a magyar. [...]

Jegyezd meg a nagy igazságot, hogy soha a földnek golyóbisán egy nemzet sem tehetette addig magáévá a bölcsességet, mélységet, valameddig a tudományokat a maga anyanyelvébe bé nem húzta. Minden nemzet a maga nyelvén lett tudós, de idegenen sohasem. [...] Magyarországra is régen tudnak már a papok s némely tanulók zsidóul, görögül, de azért hol vannak a tudományok? Szent Istvántól fogva mindég diákuul ír a nemzet, s mire ment benne a tudomány? Sok elmondja néked, ha akarsz, a zsidó, görög *grammatikát*, csaknem könyv nélkül. Úgy ír deákuul, mint *Cicero*; de azért egyébképpen oly mélységes ostobasága s vadsága, idétlensége lehet, melyek miatt őhelyette kell elpirulnod.

Mit kell hát egy nemzetnek elkövetni, hogy tudománnyal fel akarja magát emelni; mely dolog kötelessége? – Vagy valamely idegen nyelvet kell anyanyelvének fogadni s a magáétól búcsút venni, vagy a maga született nyelvébe a mély tudományokat általenni. De egy egész nemzet meddig tanul meg valamely idegen nyelvet tökéletesen, és mikor felejt el a magáét? Mert a parasztemberek, kikkel beszélünk kell, nem tanulnak sem görögül, sem zsidóul, sem deákuul, nekik is feleségeikkel beszélni kell, pedig a parasztasszonyok, tudjuk, miképpen szokták az idegen nyelveket tanulni. Azért akkor fog a magyar nyelv hazánkból kihalni, mikor a magyar parasztasszonyok deákuul, görögül, franciául vagy németül fognak tanulni, és magyarul megszűnnek beszélni. Míg pedig a magyar parasztasszonyok magyarul fognak beszélni, addig az uraknak sem lehet a magyarságot elfelejtetni. Ha már így kénytelenek vagyunk nyelvünket megtartani, tisztítsuk ki legalább és dolgozzunk előmenetelünkön. [...]

Mért nem alkalmas a magyar nyelv? Azért, feleled, hogy nem lehet rajta kitenni a dolgot. Ha nem lehet, tedd úgy, mint deákuul van, mert minden nemzet úgy tett azzal; mondjad magyarul: *Filozófia, teológia, fizika sat.* Minek ezek helyébe új szókat gondolni? Ezzel úgyis minden nemzet úgy bánt; a francia így mondja: *Filosof, teolog, fisik* elhagyja belőlük az utolsó betűt, s mindjárt franciául van. A német így mondja: *Filosófi, teológáj, sat.* Így valamit az anyanyelven ki nem lehet tenni, azon kell nevezni, amin már nevezik, és mihent ezeket a szókat megadod a magyar nyelvnek, mint a deák magának görögből megadta, melyet *anglus, francia, német követtek*; azon szempillantásba olyanná tézed a magyar nyelvet, mint legfőbb európai nyelv lehet e földön.

Melyik nyelvnek is lehetne több édessége, méltósága, mélysége és könnyű kimondása, mint a magyarnak? Mind a deák, mind a francia, mind a német görcsösebb nála. Kivált poétaságra, éneklésre, régi történetek elbeszélésére, dicsérő beszédre egy nyelv sem haladja meg. [...] Mozgásba, tűzbe kell hozni a nemzet elméjét újsággal, mégpedig a maga nyelvével, mert ha őtet a maga dicsőségével nem indítjuk, idegen dolgokra egészen meg nem indul. Míg pedig németül, franciául megtanul, addig magyarba, ha könyvei léznek, bölcsességre mégyen. Valameddig a nagyok a kicsinyekkel vetélkedésbe nem jönnek, addig fel nem áll köztünk a tudomány, vetélkedés pedig mi módon álljon fel, ha a kicsinyek nem tanulhatnak.

A régi módhoz ne ragaszkodjunk, mert ahhoz ragaszkodni annyit térszen, mint a tudatlanságot sóhajtani. Csak nekünk is jobb lesz hát a nagy világ után menni. Legyen új tanulásmódja, fogadjuk el. Nem szükség minden újítót megvetni; mert nem minden újság rossz köztünk, mivel igen sok veszedelmes és tudatlan óságok is vannak e világba. De miolta a hit különb-különbféle vallásokra oszlott, oly szokás jött be, hogy mihelyt valamelyik magát jóra felemeli, rajta rontnak: kergeti, gyomrozza a maga része, s így az atyák a fiaikat maguktól elidegenítik, melynek osztán a sereg elébb-utóbb magába kárát és a világ előtt gyalázatját szokta vallani. Eleitől fogva az újítók mindenütt üldöztettek; kár, mert örökké meg kellene a dolgokat a dologtól különböztetni, hogy a jó szolgák a gonoszokkal együtt ne szenyvednének; mindazonáltal csak kell mégis mindenütt olyanoknak lenni, kik magokat a közügyért ideig mocskoltassák, és azokat szolgálják, kik abba hívek és ártatlanok.

(Bécs, 1777)

Egy magyar társaság iránt való jámbor szándék

(részletek)

Az ország boldogságának egyik legfőbb eszköze a tudomány. Ez mentől közönségesebb a lakosok között, az ország annál boldogabb.

A tudománynak a kulcsa a nyelv, mégpedig számosabb részre nézve, amelynek sok nyelvek tanulásában módja nincs, minden országnak született nyelve. Ennek tökéletességre való vitele tehát legelső dolga legyen annak a nemzetnek, amely a maga lakosai között a tudományokat terjeszteni s ezek által amazoknak boldogságokat munkálni kívánja. [...]

Azt mondhatná valaki, hogy a magyarnak természeti restsége és ostobasága miatt talán nem is lehetne a tudományt a mi nemzetünkben ilyen értelemben közönségessé tenni: a tudományoknak szépségére és hasznos voltára érzéketlen a magyar. Én pedig azt tartom, hogy a mi nemzetünkben az elmének minden tehetségei kitetszhetőképpen megvannak, amint a sok eleven példák mutatják: hogy pedig a nagyobb rész a tudományoknak ízet nem érzi, az az oka, mert a maga nyelvével nem kóstolhatja. [...]

Aki tehát a magyar nemzetet tudós nemzetté akarja tenni, legelőször is annak születte nyelvének kiszélesítésén és pallérozásán igyekezzék.

Most azon vagyunk, hogy a jóféle született magyarokból először deákot, azután németet, tótot, franciát, olaszt csináljunk, úgyhogy utoljára a magyar nyelvet is elfelejtsék: holott a dolognak természete hozná magával, hogy először a magok nyelveken tanulnák meg mindazt, ami szükséges, azután gyakorolnák magokat idegen nyelveken. [...]

A legfőbb haszon az, hogy a nyelvnek előmenetelével együtt a tudomány is az országnak minden rendű lakosaira kiterjed. Amellyel nem az a célo, hogy személy szerint minden hazafi tudós legyen; hanem hogy a legeggyűzőbb rendű és sorsú emberek is a maguk elméleti tehetségeket az emberi társaság javára fordíthatnák. Ó, mely sok talentumok hevernek most a porban, amelyek, ha született nyelveken formáltathattak volna, a hazának boldogságát nagyobb mértékben nevelhetnék. [...]

A tudományok virágzásával egybekötöttetett haszon volna még az is, hogy így az egész nemzetnek serénysége, *industria*, felébredne. A sok heverő elmék mind találnának magoknak dolgot, és mint a hangyák a hangyabolynak rakásában, úgy ezek a közjóban fáradhatatlanok volnának. Az anyátlan méh futos, széledez mindenfelé; de sem lépet nem rak, sem mézet nem hord: vagy ha valamit dolgozik is, minden munkája csupa zűrzavar. De mihelyt anyát ad néki az ember, mindjárt rendesen kezd folyni a munka: szaporodik a lép, szaporodik a méz is. Ilyen anyátlan méhhez hasonlók voltak még eddig a magyar írók, meg is tetszett munkájukban. De adjon csak nekik anyát az ország, állítson egy Magyar Társaságot, amely az ő munkájukat igazgassa, mindjárt megjön azok között is a serénység, a rend, a várt haszon.

(1781)